

SLOVENSKA LJUDSKA BALADA V SREDNJEŠOLSKEM IZOBRAŽEVANJU – PASTORKA KNJIŽEVNOSTI?¹

Prispevek na podlagi pregleda in analize izbranih slovenskih učnih načrtov, beril, učbenikov in e-učbenikov srednješolskega izobraževalnega procesa poskuša ugotoviti, kako in na kakšen način je predstavljena slovenska ljudska balada, njene značilnosti, posebnosti, in kakšne primere in njihove analize ponujajo te publikacije ter izkušnje nekaterih srednješolskih učiteljic. Ob tem se ozre tudi v evropski in ameriški izobraževalni prostor, kjer predstavi vključitev znanja o folklori tako na dodiplomski ravni za tiste, ki poučujejo folkloro in balado, a tudi, kako je v nekaterih primerih vedenje o folklori/baladi predstavljeno v učnih načrtih. Ugotavlja, da učni načrti in publikacije, ki prinašajo znanje o slovenski ljudski baladi, potrebujejo revizijo, hkrati pa opozarja, da brez multidisciplinarnega pogleda na slovensko ljudsko balado v današnjem času ne gre. Ker meni, da je ta umetnostni žanr izjemnega kulturnega pomena, ponuja, ob predlogih za izboljšanje izobraževanja o ljudski baladi, sodelovanje folkloristov in folkloristk.

Ključne besede: slovenska ljudska balada, srednješolski izobraževalni proces, poučevanje, žanr, klasifikacija in identifikacija, interpretacija učni načrti, publikacije, folklor, folkloristi_ke

Uvod

Na Slovenskem imamo 337 tipov ljudskih balad (v številnih variantah) in v primerjavi z Angleži in Škoti, ki jih imajo skupaj le 305, smo v evropskem

---

¹ Članek z naslovom *Slovenska ljudska balada v srednješolskem izobraževanju – pastorka književnosti?* izhaja iz raziskovalnega programa Folkloristične in etnološke raziskave slovenske ljudske duhovne kulture, št. P6-0111, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna ter iz raziskovalnega projekta *Slovenska in evropska literarna dediščina – pravljičje v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu od vrtca so srednje šole*, št. CRP V5-1702, ki ga je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

kulturnem prostoru v vrhu s številčnostjo, vsebinsko in oblikovno raznolikostjo ljudskih balad. Ta izjemna raznovrstnost, univerzalnost in specifičnost snovi in tem ter prepletenost z evropskim ter svetovnim prostorom je tista, ki je ljudsko balado postavila v enakovreden položaj z literaturo. Toda folkloristični in literarnovedni pogled na balado se bistveno razlikujeta. Prvi, ki ljudsko balado razume kot del ustnega ustvarjanja, petja, s performativno in družbeno funkcijo, ki je odprti tekst, saj se nastajanje variant nikoli ne zaključí, in drugi, ki balado le bere in jo ima za del književnosti, druge prvine pa bodisi sploh ne zazna bodisi mu niso pomembne. Zato je treba poudariti, da je ljudska balada sinkretična celota teksta in teksture, ki izhaja iz konteksta, a je ta ne izloči iz estetskega polja, kamor po izgubi funkcije tudi vstopi. Zato je takrat potrebna še literarnovedna metoda preučitve besedila z vsemi snovnimi in oblikovnimi značilnostmi ter ob tem, da stojimo na stališču, da sta ljudska in umetna balada sorodnici. Umetna balada je pravzaprav otrok ljudske, saj jih je mnogo iz nje izšlo, kljub temu, da je nato literarna zgodovina balado po vsebini klasificirala na balado in romanco in to klasifikacijo prenesla tudi v ljudsko baladno izročilo; seveda je veljala le za tiste, ki so bile po mnenju literarnih zgodovinarjev starejšega izvora in zato vredne te razdelitve. Vendar pa folkloristika meni, da je romanca le španski izraz za balado (Golež Kaučič 2018). Tudi razdelitve na moške in ženske balade folkloristika ne priznava, saj je bila to zamisel Vuka Stefanovića Karadžića in so jo srbski raziskovalci že zdavnaj opustili, drugje ni bila v rabi (Kumer 2003: 80). Žanrska folklorna klasifikacija je mnogo bolj razvejana kot literarna in jo pri ljudskih pesmih delimo glede na vsebino, funkcijo, obliko in nosilce. Tako so balade klasificirane kot pripovedne pesmi, kjer je vsebina najpomembnejši parameter klasifikacije. Nato sledi tipologizacija, ki vsebuje vrsto, podvrsto, tip, podtip in varianto. Vrsta je pripovedna pesem ali balada, podvrsta ali vsebinska razdelitev je: bajeslovne, pravljичne, zgodovinske, junaške, legendarne, socialne, ljubezenske, družinske, živalske, šaljive, moritati in različne. Tip je pri bajeslovnih npr. Riba Faronika nosi svet, pri junaških npr. Pegam in Lambergar, družinskih npr. Lepa Vida in Rošlin in Verjanko (več gl. Kumer idr. 1970–1981 in Golež Kaučič idr. 1998–2007; Klobčar 2010: 139; Vrabič 2016; Golež Kaučič 2018: 23–24). Glede na izvor snovi pa na tri: evropske, slovanske in izvirno slovenske. Enako je s formalno strukturo balade, ki uporablja drugačne jezikovne strukture kot umetna. V slovenski baladni tradiciji so obrazci ali formule del načina oblikovanja besedila, so neke vrste ključi za formalno oblikovanje balade. Pri ljudski baladi je treba poudariti, da je tekstura (melodija) zelo pomembna, saj je tesno povezana z vprašanjem verza in metrične sheme, ki se bistveno razlikujeta od verza in ritma umetne balade. Povezava pesem in pevec je hkrati horizontalna (sinhrona) – skupina pevcev in pesmi skupaj z družbenimi in kulturnimi razsežnostmi skupaj ter vertikalna, potovanje pesmi skozi različna časovna obdobja (diahrona). Seveda vemo, da balade zrastejo iz neke vrste socialne interakcije med družbo, družino in posameznikom. Zato so tudi kontekstualne in performativne informacije pomembne za interpretacijo balade. Ljudska balada slušno in pozneje tudi vidno dramatizira zgoščen jedrni dogodek brez zastranitev in pojasnjevanj, s skoraj filmskim jezikom, ki omogoča prestop iz sedanjosti v preteklost in vživljanje v subjektov položaj ali v njegov spopad z usodnimi okoliščinami. Lahko rečemo, da je balada pripovedni žanr, ki

večinoma ne razširja svoje epskosti, temveč dramatičnost, a je včasih tudi na robu lirskega, posebno v tistih primerih, ko govorimo o fragmentih balad ali ko se izgubi jedro konflikta. Večmedialnost ljudske balade je morda tista paradigma, ki bi bila za slovensko ljudsko balado najustreznejša. Ljudska balada je torej paradigmatično gledano sestavljena iz tipa in variante, vpeta je v idiom izročila, vsebina je sporočena s petjem, je medbesedilna in intermedialna (Golež Kaučič 2018).

Na podlagi zgoraj navedenega smo si postavili nekaj vprašanj, na katera bi v prispevku radi odgovorili. Vprašanja, s katerimi se ukvarjamo v tem prispevku so: ali se naš kulturni in literarni prostor sploh zaveda te baladne raznolikosti in ne nazadnje tudi njene specifičnosti v primerjavi z umetno balado? Kakšen je položaj vedenja o ljudski baladi v izobraževalnem procesu? Koliko znanja o tem pridobijo učitelji in učiteljice ob svojem izobraževanju na dodiplomski stopnji? Kako nato lahko to znanje posredujejo svojim slušateljem_cam in ali je to znanje sploh ustrezno? Katere strokovne publikacije, berila in učbenike uporabljajo in ali poglavja o ljudski baladi (ljudskem pesemskem izročilu) analitično in vsebinsko raznovrstno ter ustrezno predstavljajo slovensko ljudsko balado? Kaj menijo o pomenu ljudskega pesemskega izročila učitelji_ce?

Raziskovalno izhodišče za ta prispevek je bila knjiga Janka Kosa *Slovenska književnost* (2000), razdelek o ljudski pesmi, ki je že desetletje glavni vir tudi za ljudsko pesem in balado v srednješolskem izobraževalnem procesu. Natančno ga je prebrala in preučila Zmaga Kumer že leta 2003 in objavila recenzijo v *Jeziku in slovstvu*, navedla razloge za popravke in spremembe, dala zelo konstruktivne predloge (Kumer 2003: 79–81). Zato je namen tega članka pregled in analiza vključenosti in predstavitve slovenske ljudske balade v srednješolskih učnih načrtih in izbranih publikacijah, s pregledom podobnih evropskih in ameriških učnih načrtov in programov. In vzporedno z njihovo analizo ter ob koncu članka še poskus razvrstitve predlogov za popravke oziroma za izboljšanje obstoječih načrtov ter publikacij. Poleg tega bi s tem člankom radi opozorili na pomembnost vključevanja ljudskega izročila ali folklorne v izobraževalni proces na vseh ravneh,² kar kažejo nekateri podatki iz evropskega in ameriškega izobraževalnega prostora.

Nekaj evropskih in ameriških pogledov na folkloro v izobraževanju in o posredovanju znanja o folklori študentom

V tem razdelku uporabljamo splošni izraz za folkloro zato, ker je zelo težko izdvojiti izobraževalne programe in predloge za izobraževanje samo za balado. Pri pogledih na ta izobraževalni proces, ki vključuje poučevanje folklorne, se

² Naj tu navedem ugotovitev pesnice Svetlane Makarovič, ki jo je izrekla ob intervjuju za Radio Slovenija, 1. program, ob njeni osemdesetletnici, 2. januarja 2019: »Ljudska glasba seveda ni oberkrajnarsko nabijanje. Ljudska glasba je shranjena v muzeju. Kriminal je to, da se v šolah ne učijo recitirati ljudske balade. Da nihče ne ve, kakšna je ljudska balada Galjot, Gospod Baroda, balada o Desetnici. To so čudovite pesmi. /.../ To, da ne poznamo ljudske umetnosti, draguljev ljudske umetnosti, to je tisto, kar bo pokopalo slovenski narod.« *Svetlana Makarovič, Intervju*, 2019.

evropski izobraževalni prostor močno razlikuje od ameriškega. Tam je mogoč študij folklore na samostojnih oddelkih za folkloristiko na številnih univerzah, ki je izjemno cenjena veda v ZDA. V ZDA ima npr. Univerza v Indiani samostojni oddelek za folkloro in etnomuzikologijo, na večini univerz v ZDA poučujejo vse žanre in aspekte folklore, npr. Ohio State University, kjer je center za študij folklore (v učnem načrtu so npr. *Introduction to Folklore; Folklore Genres: Form, Meaning and Use*). Na Univerzi Yale poučujejo večinoma ljudske pravljice (*Folklore in the Oral Tradition, Fairytales, Fables and Folk-legends*). V Veliki Britaniji uporabljajo balade v učnem procesu kontinuirano (*Storytelling using folk ballads in Secondary Schools*). Na Univerzi v Aberdeenu je Elphinstone Institute, ki poglobljeno raziskuje škotsko ljudsko kulturo, tudi balade, in iz folklore lahko študenti_ke tudi diplomirajo ali celo doktorirajo (*Elphinstone institute*). Na Finskem je na njihovi Filozofski fakulteti Oddelek za folklorne in kulturne študije (*Folklore studies, Faculty of Arts, University of Helsinki*), v Estoniji imajo celo Center odličnosti za folkloristične raziskave znotraj Estonskega literarnega muzeja, ki se je združil z oddelkom za folkloro in etnomuzikologijo in sodi pod Estonsko akademijo znanosti in umetnosti (*Estonian Literary Museum, Folkloristika*).

V evropskem prostoru, v nemških učnih načrtih in učbenikih se o ljudski baladi (*Volksballade*) sicer govori kot o posebnem žanru, a spet zelo površno in enodimenzionalno (prim. Taylor 1961); vendar pa je mnogo več govora o posebni tipologiji balad, ki naj bi jih slušatelji spoznali, kot pa v slovenskem učnem procesu. Če pogledamo učni načrt ene od nemških gimnazij (*Gymnasium Ettenheim, Deutsch Curriculum für die Klassen 7*), kjer se tudi učijo o razliki med ljudsko in umetno balado, o baladah na letakih, tudi tu ni poglobljenega interdiscipliniranega pogleda na balado, je le literarni aspekt, ki prevladuje, kljub temu, da je v Nemčiji, v Freiburgu svetovno znan inštitut z imenom Deutsche Volkslied Archiv. Ta ima obsežno zbirko nemških ljudskih balad in je bil dolgo časa neformalni center za raziskave ljudske pesmi. A tudi ta arhiv je sedaj del Univerze v Freiburgu, čeprav je bil skoraj stoletje samostojna institucija (*Sammlungen, Deutsches Volksliedarchiv*). Kljub temu pa je folklornih vsebin v osnovnih in srednjih šolah v ZDA in v Evropi relativno malo. Cati Coe meni, da je pomanjkanje folklornih vsebin v šolah, tako v ZDA kot v Evropi, povezano z naslednjim:

Eden od razlogov za pomanjkanje interesa za folkloro je ta, da folklor predstavlja neformalno, neuradno in preteklo, šole pa morajo vključevati v svoje programe tisto, kar naj bi uveljavljalo napredek posameznega naroda. (Coe 2000: 20.)

Toda tam, kjer uvajajo folklorne vsebine v izobraževanje, tuje raziskave kažejo, da kontinuirano in v večjem obsegu vključevanje ljudskega izročila v izobraževalni proces lahko rezultira v izjemnem poznavanju izročila in kasnejši uporabi. Tako so zanimive izkušnje ameriškega folklorista Paddyja Bowmana, ki pri obravnavi integracije folklore oziroma ljudskega izročila v vzgojno-izobraževalne procese upošteva glasove folkloristike in pedagogike, problematiko pa obravnava s historičnega in sodobnega vidika (Bowman 2006, Bowman in Hamer 2011). Konkretni primeri integracije folklornih vsebin v šole so opisani v priložniku *Folk*

Arts in Education, ki lahko predstavlja osnovo tako z vsebinskega in metodološkega vidika, kakor tudi uvid v to, kako s sodobnimi informacijskimi tehnologijami približamo te vsebine širši javnosti (MacDowel in Kozma 2008). H konkretizaciji predlaganega združevanja pedagogike in folklore lahko prispevajo tudi izkušnje iz številnih preteklih in potekajočih projektov (npr. *Folk Arts in School Movement*), ki se izvajajo predvsem v ameriškem prostoru pod okriljem *American Folklore Society*.

Posredovanje znanja o ljudskem pesemskem izročilu/baladah na slovenskem dodiplomskem študiju

Kakšno znanje o ljudskem izročilu, pesemski in pripovedni folklori pa pridobijo učitelji_ce slovenskega jezika, ki poučujejo v srednjih šolah, v fakultetnem izobraževanju? Danes največ o ljudskem pesemskem, pripovednem in dramskem izročilu študenti in študentke izvedo na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF, kjer poleg mitologije poslušajo tudi predavanja iz ustnega slovstva (a le kot izbirni predmet). Na Oddelku za slovenistiko FF je slovstvena folklorica samo izbirni predmet. Kar nekaj diplomskih nalog je bilo posvečenih ljudskemu pripovednemu in pesemskemu izročilu tudi na Pedagoški fakulteti.³ A tudi iz njih je razvidno, da je znanje črpano večinoma iz literarnovednih raziskav in publikacij. O baladi slušateljji_ce slišijo tudi nekaj na Oddelku za primerjalno književnost FF, a o verzologiji ljudske pesmi le literarnozgodovinsko in ne folkloristično.⁴

Kaj pa lahko povedo slovenski učitelji_ce o lastnih izkušnjah poučevanja ljudskega pesemskega in pripovednega izročila?

Barbara Koritnik (2003) v prispevku z naslovom *Slovstvena folkloristika v osnovnem šolstvu* piše o slovstveni folklori v osnovni šoli (Osnovna šola Dravljje). Meni, da si slovstvena folklorica zasluži svoje mesto v našem šolstvu, in ugotavlja, da je slovstveni folklori namenjeno zelo malo prostora v učnih načrtih. Obravnava poteka v okviru predmeta slovenski jezik in še to zelo okrnjeno, le kot obravnavo nekaterih »folklornih«⁵ pesmi in pripovedi. Berilo za 5. razred ponuja dve lirski pesmi: ljubezensko Škrjanček poje, žvrgoli in »folklorizirano«⁶ pivsko pesem En hribček

³ Prim. Zupan, *Obravnavanje ljudskega pripovednega besedila v izobraževanju*, 2012, kjer obravnava učne načrte glede pripovedništva s poudarkom na osnovni šoli; Gl. Novak. *Zastopnost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih na predmetni stopnji osemletne in devetletne osnovne šole* (doktorska disertacija), 2011.

⁴ Naj omenimo, da je Aleksander Bjelčević upošteval spoznanja folkloristov v predavanjih o verzologiji na Oddelku za slovenistiko, če navedem samo njegov starejši prispevek iz leta 1997 o zgodovini slovenskega verza (191–201). Spoznanja folkloristike je upošteval tudi literarni zgodovinar Jože Koruza, ki je imel dovolj kompleksen pregled nad gradivom, značilnostmi ljudske pesmi (še posebno balade) in je o tem tudi kontinuirano predaval znotraj obveznega predmeta Starejša slovenska književnost (Koruza 1991).

⁵ Avtorica uporablja kategorialni aparat, ki ga je v folkloristiko poskusila uvesti Marija Stanonik (2009). Sama uporabljam pridevnik ljudski k vsem folklornim žanrom.

bom kupil.⁶ Nato govori o pripovedni pesmi, Desetnici – ne pove, da gre za slovensko izvorno ljudsko balado. V berilu za 6. razred sta dve »lirski pesmi«, domoljubna Tam čez izaro,⁷ vojaška Oblaki so rdeči, in pripovedna pesem, »romanca« Pegam in Lambergar, ki seveda ne sodi med romance, temveč je naša junaška balada. Tudi v osnovni šoli prevladuje literarnovedno znanje o ljudski baladi le kot literaturi.

Petra Kodre (Podnanos) tudi piše o slovstveni folklori v osnovni šoli in omenja, da učni načrt ne namenja veliko pozornosti ljudskemu pesništvu in pripovedništvu. V devetletki učni načrt omenja le devet ljudskih besedil, in sicer štiri »folklorne pesmi« in pet ljudskih pripovedi. Meni, da je to premalo, da bi lahko učitelji pri rednem pouku svojim učencem ljudsko pesništvo in pripovedništvo sploh približali (Kodre 2003: 19). Sama se je ukvarjala z ljudsko pesmijo na primeru Lepe Vide, kjer so utrdili znanje o »folklorni« pesmi, pogovarjali so se o Vidinem hrepenenju in bili pozorni na pesniška izrazna sredstva (Kodre 2003:19). Nato so spoznali zbirko *Slovenske narodne pesmi* Karla Štreklja. Kot je videti (in kot bomo pozneje tudi pokazali), je stereotipno najbolj uporabljena balada Lepa Vida, kar kaže na to, da gre za kanonizirano besedilo.

O slovstveni folkloristiki (verjetno folklori?) v gimnaziji piše tudi Lidija Kleindinst (Gimnazija Jurija Vege). Ugotavlja, »da je slovstveni folkloristiki namenjeno manj pozornosti, kot ji je bilo v prejšnjem učnem načrtu /.../, v srednji šoli se je /.../ zreducirala le na obravnavo v 1. letniku« (Kleindinst 2004: 31). Nadaljuje:

Pri pouku književnosti se v učnem načrtu s slovstveno folkloro srečamo pri vsebinah: ljudsko slovstvo, lirski pesem Od Lepe Vide,⁸ Rošlin in Verjanko. V razdelku Pojmi, prvine za interpretacijo je naštet: vrste, značilnosti (ljudskega slovstva), odnos besedilo – glasba, motiv v ljudski pesmi, različice, vplivi na umetno književnost, baladne prvine, ljudska pripovedka. (Kleindinst 2004: 31.)

V 4. letniku ni ničesar več. Pomembno je njeno spoznanje:

Z zapisanim sem želela povedati, kako lahko besedila slovstvene folklorne smiselno vključimo v naš pouk v srednji šoli, saj prav taka besedila pomagajo v učencih razvijati smisel za intenzivno dojetje domačega okolja in poglobljanje zavesti o njegovih vrednotah. To pa danes naši učenci še kako potrebujejo. Smiselno bi bilo tudi razmišljati o tem, kako tovrstna besedila vključiti v razdelek za maturitetno obravnavo. (Kleindinst 2004: 32.)

Glede na zgoraj navedeno se zdi, da je tudi seznanitev s pomembnimi zbirkami ljudskih pesmi ali teoretskimi publikacijami s področja raziskav ljudske pesmi

⁶ Tu gre za Slomškovo »po narodni narejeno« ali ponarodelo, ki jo je napisal Janez Radovan in jo je nato Slomšek uporabil, jo preuredil in je nato znana kot Slomškova (Golež Kaučič 2003: 73).

⁷ To je ponarodela z naslovom Moj dom, ki ima znanega avtorja, tj. Franc Treiber (Golež Kaučič 2003: 75).

⁸ Od Lepe Vide je Prešernova prepesnitev ljudske, ljudska je tip 244. Z zvijačo ugrabljena mlada mati (Golež Kaučič et al. 2007 : 73–91) ali Lepa Vida.

pomanjkljiva. Učitelji_ ce slovenščine še najbolj poznajo Štrekljevo zbirko *Slovenske narodne pesmi* (Štrekelj 1898–1924) in zbirko *Glasovi* (M. Stanonik 1988<), ne pa tudi znanstvenokritične izdaje *Slovenskih ljudskih pesmi*⁹ (Kumer idr. 1970–1981 in Golež Kaučič idr. 1998–2007). Da so na tržišču na voljo zgoščenke z ljudskimi pesmimi, baladami in inštrumentalno glasbo, posnetimi na terenu, učitelji in učiteljice niso seznanjeni. Na voljo je zbirka zgoščenk *Iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta*, od leta 1998 naprej in pet zgoščenk je posvečenih prav pripovednim pesmim – baladam.

Vse tri učiteljice pa se strinjajo, da je folklornih vsebin tako v osnovni kot v srednji šoli premalo.

Učni načrti, učbeniki, berila in interaktivni e-učbeniki ter druge publikacije, ki obravnavajo ljudsko pesem in balado

1 Učni načrt za splošne, klasične in strokovne gimnazije¹⁰

V tem učnem načrtu (iz leta 2008) je razdelek *Slovensko ljudsko slovstvo* uvrščen za Evropskim klasicizmom in razsvetljenstvom ter pred Razsvetljenstvom v slovenski književnosti. Učni načrt je razdeljen dvokolonsko, in sicer v levi koloni so temeljni pojmi iz literarne vede, v desnem pa obvezna in prostoizbirna besedila. Leva kolona vsebuje naslednje: Literarno interpretativne prvine; Pesništvo; Značilnosti ljudskega sloga; Opredelitve pojma: Ljudsko slovstvo in slovstvena tradicija; ponarodela pesem; različice; Od starodavnih mitov, poganstva, srednjega veka do danes; Zapisovalci ljudskega slovstva nekoč in danes; Pomen in vpliv ljudskih motivov in likov na slovensko umetnost in književnost. V desni koloni so naslednja obvezna besedila: Trgaj mi rožice/Dekle na sred morja; Lepa Vida/Rošlin in Verjanko; Kurent/Sveti Lukež. Prostoizbirna besedila so v prilogi in predvidevajo uporabo knjižice *Tristo narodnih* (1964): pesmi so Gda se dragi v Ameriko odpravlja; Desetnica; Kralj Matjaž in Alenčica; Pegam in Lambergar. Spodaj pa so navedena besedila, ki transformirajo ljudsko pesem ali pripoved – npr. Kersnik: Rošlin in Verjanko; Makarovič: Zeleni Jurij; Umetniške predelave motiva Lepe Vide (19–20; 50).

To, da je slovensko ljudsko slovstvo (uporabljena je sintagma, ki za ljudsko pesem ni uporabna) uvrščeno pred Slovenskim razsvetljenstvom, indicira, da je s prvo posvetno pesmijo konec ustvarjanja ljudskega pesemskega izročila. Ta zgodovinska formalizacija ljudske balade v obdobja od začetka obstoja pa le do 18. stoletja in nato izginotje ljudske balade, je napačna, saj vemo, da je leta 1766 nastala balada o obsojeni detomorilki in da imamo konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja celo vrsto pesmi, ki jim rečemo slovesa, nastale na vzhodnem delu Slovenije, ki so se nato prevrstile v balade in še danes najdemo kakšno novo varianto (Kumer 2003: 80; Golež Kaučič 2018: 263–317). Kot oblikovne značilnosti ljudskega pesništva

⁹ V nadaljevanju posamezne knjige označujem s kratico in z rimsko številko (npr. *SLP V*)

¹⁰ Avtorji_ ce: Hedžet Krkač et al., 2008.

navajajo slogovne prvine, ki niso najbolj tipične za ljudsko pesem, npr. izpuščajo folklorne obrazce ali formule, potujoče verze in kitice, slog ali način ljudskega izražanja v pesmih, ki ga je temeljito raziskala Zmaga Kumer (1996). Opredelitev pojma se zdi ustrezna, ker upošteva nekaj značilnosti ljudske pesmi, npr. različice in ponarodelo pesem ter naj bi obravnavala tudi zapisovalce tako v preteklosti kot danes. Najbolj ustrezen je predlog, da se obravnava tudi pomen ljudskih motivov za slovensko umetnost in književnost. Predlog obveznih besedil, ki ob izjemni številčnosti in žanrski ter vsebinski raznolikosti in raznovrstnosti pesmi uvrščata zgolj dve ljubezenski Trgaj mi rožice in Dekle na sred morja,¹¹ ni najboljši. Enako bi se lahko opredelili do baladnega izročila, saj v obravnavo uvršča le Lepo Vido in Rošlina in Verjanka, obe družinski baladi. Prostoizbirna besedila pa so pesmi Gda se dragi v Ameriko odpravlja; Desetnica; Kralj Matjaž in Alenčica; Pegam in Lambergar. Prva je izseljenska ljudska prekmurska pesem, navedene tri balade pa sodijo med pravljicne (Desetnica) in junaško-zgodovinske (Kralj Matjaž in Alenčica ter Pegam in Lambergar). Ta izbor bi kazalo razširiti. Neustrezna je uporaba pesmarice *Tristo narodnih*, kajti to je popularna knjižica, ki pa ni namenjena izobraževalnemu procesu. Zato naj bi se dijak seznanil s Štrekljevo zbirko, znanstveno-kritično zbirko *Slovenske ljudske pesmi*, morda pa ne bi bilo napak uvrstiti v seznam publikacij tudi *Pesem slovenske dežele* Zmage Kumer (1975), zelo primerne publikacije za seznanitev z ljudsko pesmijo. Glede povezave ljudskega z umetnim v izboru del, bi bilo ustrezno, če bi ob Zelenem Juriju Svetlane Makarovič uvrstili vsaj še pesem Kolovrat, pri Venu Tauferju *Pesmarico rabljenih besed* (1975) in Janiju Oswaldu zbirko *Pes Marica* (1994) (gl. Golež Kaučič 2003).

2 Janko Kos, *Svet književnosti 1*, Maribor: Založba Obzorja, 2000.

Analizo poglavja »Slovensko ljudsko slovstvo« je naredila že Zmaga Kumer, ko je ugotavljala, da je v njej kar nekaj zmot in napačnih podatkov, posebno glede značilnosti ljudske pesmi in še posebno balad. Zapisala je, da je pesem treba raziskovati ločeno, saj je treba upoštevati melodijo, zato ne more biti nadzvrsti, ki bi jo poimenovali ljudsko slovstvo: »Ljudska pesem velja za posebno umetnostno zvrst in to nam dokazujejo zvočni posnetki in dolgoletne terenske raziskave« (2003: 79). Kumrova nadalje niza analizo vseh tistih trditev, ki jih navaja akademik Kos, ki so bile že zdavnaj ovržene. Lepa Vida kot primer ženske balade je ustrezna le, če jo gledamo iz arhetipskega stališča in upoveduje ženski arhetip in ji dodamo balado Kralj Matjaž kot nosilko moškega arhetipa, drugače pa je Lepa Vida zgolj družinska balada. In seveda je prototip Lepe Vide Rudežev zapis, ki je bil podlaga za Prešernovo Od Lepe Vide. Tudi vsebinska predstavitev ni najbolj primerna, motiv Lepe Vide v slovenski književnosti pa izhaja le iz Prešernove prepesnitve ljudske Lepe Vide in poudarja hrepenenjsko razsežnost tega lika (prim. Golež Kaučič 2003: 115–124). Rošlin in Verjanko pa je primer moške balade, kar ne drži, gre za družinsko balado, ki tematizira Orestov motiv. Spregovoriti bi bilo treba še o kontinuiranosti

¹¹ Ne navaja vira.

nastajanja in odmiranja balad skozi vsa literarno-zgodovinska obdobja. Pripovedna pesem še zdaleč ni le srednjeveški žanr. Razdelitev »epskih« pesmi (epika pa je žanr, ki je v folkloristiki problematičen), kaže na to, da se pripovedna pesem enači z epsko, kar pa ne drži. Razdelitev »epskih« pesmi na bajeslovne, legendarne, balade in romance in živalske je neustrezna, saj poznamo osem vsebinskih skupin, ki smo jih že navedli, balada in romanca pa sta le žanra, in ne tematski skupini.

Pri Lepi Vidi so nato predstavljene pripovedne osebe in govorni položaji, nastopata bralec in pripovedovalec – v resnici pa v folklornem dogodku, v petju pesmi, nastopata pevec in poslušalec. Pevec ali pevka zapoje o za-morcu – človeku izza morja (Saracenu) ali pa o mornarju idr. Povezanost središčne osebe Lepe Vide z zamorcem, špansko kraljico, Luno in soncem je ustrezna, vendar ni razloženo, zakaj prihaja do teh povezav in kakšne so te povezave. Nato pa sledi razlaga o baladi Rošlin in Verjanko, kjer ni jasno, katera varianta je vzeta za analizo. To balado primerja s škotsko pravzaprav angleško, z naslovom Edvard, iz zbirke angleških in škotskih ljudskih balad J. F. Childa (št. tipa je 13, 1965), ki se zelo razlikuje od slovenske. Neustrezno je, da je analiza obsegala kar dve pesmi iz vsebinske skupine družinskih balad, in ne vsaj iz katere druge vsebinske skupine, ki smo jih navedli v uvodu. Ker je knjiga temeljni vir, iz katerega so črpali vsi sestavljalci_ke učbenikov in beril, bi bilo najbrž ustrezno nekatere trditve revidirati.

3 Berilo 1, Učbenik za slovenščino – književnost v 1. letniku gimnazij in štiriletnih strokovnih šol – *Umetnost besede*,¹² DVD in zgoščanka kot sestavni del učbenika, Ljubljana: Mladinska knjiga 2007.¹³

Poglavje Mitologija in ljudsko slovstvo vsebuje mitologijo, ljudsko slovstvo in slovstvo prvobitnih ljudstev, str. 50–60. Na str. 55, kjer govori o ljudskem pesništvu, je ljudsko pesništvo označeno tako, da gre za petje pesmi na zborovski način. To je napačno, saj gre za ljudsko petje, ki z zborovskim nima nobene povezave, način petja je popolnoma drugačen. Drži pa, da je ljudsko petje večglasno. Če pa avtorji_ce že omenjajo zborovsko petje, bi morali dodati, da so ob zborovskem petju ljudske pesmi prirejene. Predlagane pesmi v berilu so živalska svatbena Čuk se je oženil, ki se je uvrstila v repertoar pesmi za otroke; Jaz pa pojdem na Gorenjsko, ki je ljubezenska; Sijaj, sijaj sončece je iz repertoarja za otroke. Ta izbor kaže na pomanjkljivo védenje o ljudski pesmi, na stereotipen izbor, ki vedno znova uvršča ene in iste pesmi v izobraževalni proces. Prvič pa lahko beremo, da je ljudska pesem tesno povezana z glasbo. Berilo se nato nadaljuje v starem slogu, saj je delitev ljudskih pesmi literarno zgodovinska, le Lepa Vida je ustrezno označena kot družinska pripovedna pesem – balada. Prvič je povedano tudi, da je Prešernova Od Lepe Vide predelana ali prepesnjena ribniška različica ali dolenjska Lepa Vida in je Prešernova pesem tesno povezana prav s to varianto. Nato je omenjenih 19 različic (ni znano od kod

¹² Avtorji Klemen Lah, Bernarda Rovtar, Janja Perko, Vanesa Matajč.

¹³ Zahvaljujem se profesorici slovenščine Duši Polak, ki poučuje na Šolskem centru Celje, za poslano izobraževalno gradivo o ljudski pesmi, ki ga uporablja pri svojem pouku.

je ta številka), vendar jih je v resnici le 11 (gl. *SLP V/244*). Definicijo balade so prevzeli po definiciji iz leta 1966, ki je bila sprejeta na mednarodnem združenju raziskovalcev balad v Freiburgu i. Br. (*Kommission für Volksdichtung*), a so zadnji del definicije, da se lahko konča tragično ali veselo, izpustili (glej Golež Kaučič 2018: 42). V nadaljevanju pa so avtorji ponovno uporabili že zdavnaj zanikano delitev balad na ženske in moške balade. Za primer moške balade, ki to ni, je le družinska balada, so uvrstili Rošlina in Verjanka, tematizira pa Orestov motiv (gl. Golež Kaučič 2018: 235–263). Vsebinska razdelitev, ki sledi, je ustrezna, našete so skoraj vse vsebinske skupine, ne sicer v pravem vrstnem redu, manjkajo še pravičnejše, šaljive ter različne. Ob opisu lirskih ljudskih pesmi (ki so ljubezenske), napišejo, da je imela melodija pomembnejšo vlogo, kar glede na folkloristične raziskave ne drži; najpomembnejši parameter ljubezenskih pesmi je predvsem oblika, res pa je to krajša folklorna stvaritev. Primer, ki ga navajajo kot ljubezensko pesem, je neprimeren, saj že po samem besedilu, uporabi besedišča in formalni strukturi pesmi takoj ugotovimo, da ne gre za ljudsko pesem, temveč za umetno pesem. Način izražanja v pesmi Na nebu sije zvezdica je neljudski. Verjetno je avtor nekdo od zapisovalcev ljudskih pesmi iz 19. stoletja, ki pa je »strune napel previsoko«, še posebno zato, ker je objavljena v *Kranjski Čbelici* (1848).¹⁴ Netočna in zavajajoča pa je trditev, da ljudsko pesem oživljajo tudi narodno-zabavni ansambli, kajti tukaj gre za komercializacijo ljudske glasbe, besedila pa sploh niso ljudska, temveč avtorska. Gre za t. i. »fake folklore« ali ponarejeno folkloro (Dorson 1977: 4), ki se razglašajo za izvirno. Avtorji bi lahko omenili preporodno skupine ali posameznike, ki so v dveh valovih (v 60. letih 20. stoletja in po osamosvojitvi) oživljali ljudsko pesemsko in glasbeno izročilo, npr. skupino Katalena (omenjena pri razdelku Mitologija in poimenovana po družinski baladi Kata Katalena ali Z razbojnikom omožena, *SLP V/248*) ali pa npr. Bogdano Herman. Ker je berilu priložen DVD, kjer pesmi izvajajo pevka skupina Katice in Bogdana Herman, je seveda to ustrezno, vendar moramo opozoriti, da je dijakom najprej treba omogočiti poslušanje izvirnih terenskih zvočnih posnetkov petja ljudskih pesmi, šele potem poustvarjalcev. Kot že večkrat omenjeno, so ti terenski posnetki na voljo v obliki CD-jev.

4 Učbenik *Od branja do znanja, Književnost 2, Učbenik za slovenščino v 2. letniku srednješolskega strokovnega izobraževanja* (Kenda et al. 2009).

V učbeniku je posplošeno predstavljeno ljudsko slovstvo/slovstvena folklor: uporabljen je preprost jezik in poenostavitve, vsebinska razdelitev ni sistematična, umestitev v zgodovinski čas zelo površna. Omenjeno pa je, da je bila ljudska pesem prvotno péta, kar seveda drži, a bi bilo treba izpostaviti melodijo kot bistveni del ljudske pesmi. Četudi poznamo samo zapise, vemo, da se je vedno pela. Ustrezna je ugotovitev, da imamo različice in da se pesmi med seboj razlikujejo tudi po ritmu in melodiji. Ni pa res, da jo danes pomagajo ohranjati redki pravi ljudski pevci, saj imamo vendarle kar veliko ljudskih pevcev, pa tudi poustvarjalcev, ki so se res

¹⁴ Gl. *Danica, Wikivir*.

naučili peti ljudske pesmi. Trditev, da sodobni glasbeniki (v različnih glasbenih žanrih) preoblikujejo pesem, je ustrezna, a je treba dodati, da ti večinoma spreminjajo le njeno glasbeno podobo, medtem ko so besedila le redko spremenjena. Žanrska razdelitev ljudskih pesmi in vsebinska razdelitev posameznih žanrov je, glede na folkloristično, neustrezna, saj so najprej pesmi razdeljene le na pripovedne in lirske, nato pa namesto, da bi razdelili vse pripovedne pesmi v osem različnih skupin (glej *SLP I–V*), jih razdelijo le na bajeslovne, izpustijo pa pravljичne (Riba Faronika nosi svet), junaške (pozabijo na zgodovinske – Pegam in Lambergar), družinske, kamor uvrstijo Desetnico, ki sodi med pravljичne, in Lepo Vido med družinske. Nato mednje uvrščajo še socialne (Graščakov vrtnar) ter ljubezenske, kamor pa uvrstijo V srcu se ljubezen melje (poznamo jo le v enem zapisu, prim. Vraz 1839), ki sodi med ljubezenske nepripovedne (ali v literarno zgodovinsko klasifikaciji med lirske). Lirske nato deli na vojaške (Oblaki so rdeči), Sem Ribčan Urban (prim. Kumer 1968: 102–103), otroške (Pojte, pojte drobne ptice – pesem je za otroke in ni otroška), pivske (En hribček bom kupil), ki pa je ponarodela. Nato v razdelku Ljudsko pesništvo predstavi družinsko balado *Z zvijačo* ugrabljena mlada mati (*SLP V/244*) ali Lepa Vida, ni pa razvrščena kot balada. Ko pišejo o tej baladi, bi morali seveda govoriti o eni različici ali varianti, ki je bila podlaga za Prešernovo *Od Lepe Vide*. Ob robu je navedena variantnost ljudske pesmi, kot ene izmed njenih značilnosti, nato pa je razdelitev balad ponovno na ženske in moške, saj se opirajo na spoznanja Janka Kosa. Objavljen je notni zapis *Lepe Vide*, ni pa naveden vir, objava.¹⁵ Naj omenimo še objavo pesmi Franceta Prešerna *Od Lepe Vide*, kjer bi se lahko ob primerjavi z ljudsko zelo dobro videlo, kako je ljudsko Lepo Vido Prešeren prepsnil. Hkrati pa je ustrezna omemba monumentalne zbirke Karla Štreklja *Slovenske narodne pesmi*. Učence pa ne seznanjajo z znanstvenokritično zbirko *Slovenske ljudske pesmi I–V*, kjer je prav v peti knjigi objavljenih vseh 11 različic *Lepe Vide*, z melodijami. Tam so zbrani vsi zapisi ali transkripcije posnetkov petja z obsežnim znanstvenim komentarjem. Le ob vseh različicah si lahko dijaki_inja ustvari popolno sliko o Lepi Vidi in ugotovi, na katero varianto se je navezal Prešeren. Nato obravnava prej omenjeno ljubezensko pesem *V srcu se ljubezen melje*, ki ne sodi med pripovedne ljubezenske (glej *SLP IV*), saj govori le o ljubezenskem razmerju med dvema zaljubljenecema, z značilno ljudsko metaforiko. Na koncu tega razdelka je objavljena sodobna uglasbitev pesmi Marija Kogojca v notnem zapisu s podpisanim besedilom (priredba). Ker pa ob tem ne navaja izvirnika, dijaki_inje ne morejo ugotavljati, kako se ta uglasbitev razlikuje od izvirnika, še posebno zato, ker je prirejeno besedilo nespremenjeno. Izvirnik melodije ni objavljen, tako da primerjava melodij ni mogoča.

¹⁵ Glede na videno, gre verjetno za zapis iz Dolenjske, Dane, objava v knjigi Kumer 1968: 280, GNI M 27.147.

5 Priročniki: Poklicna matura – Književnost, št. 79,¹⁶ izdaja 2019.

V razdelku Ljudsko slovstvo beremo, da sega v srednji vek in da je edini »literarni dokument slovenskega naroda« do pojava pisane umetne književnosti. Da se je razvijalo vse do začetka 19. stoletja in se pojavljalo tudi v 20. stoletju, a ne samo med 2. svetovno vojno, kot je zapisano. Ni pa opredeljeno, da gre za folkloro, in ne literaturo. Prvi zapisovalci so tu navedeni šele v krogu Pisanic, in sicer Žiga Zois, Valentin Vodnik, čeprav imamo prve zapise že iz leta 1775, tj. Dizma Zakotnik. Ljudsko pesem nato razdeli na epske pesmi: balade in romance, junaške pesmi, bajeslovne pesmi; lirске pesmi: obredne pesmi, ljubezenske, pivske, vojaške, šaljive, zbadljive; pripovedne pesmi. Ob tem razvrščanju ponovno opazimo nepoznavanje vsebinske in oblikovne razvrstitve ljudskih pesmi. Značilnosti »ljudskega slovstva« so delno pravilne, delno pa zgrešene, melodije kot sestavnega dela ljudske pesmi ne omenjajo. Pegama in Lambergarja uvrščajo med epske pesmi – romance, čeprav gre za junaško balado, sledi Kosova definicija balade in romance. Nato je predstavljena ljudska pesem z naslovom *Od Lepe Vide*, kar je napačno, saj je to naslov Prešernove pesmi in ne ljudske balade. Opis vsebine balade ustreza folklorističnim spoznanjem o tej baladi, vendar ne upošteva vseh različic. Trditev, da smo to balado Slovenci prevzeli od sosednjih narodov, je nepreverjena. Ko opisujejo slog ljudske balade, ne upoštevajo oblikovnih značilnosti ljudske pesmi, ki so povezane z melodijo in načinom jezikovnega izražanja ljudskega pesništva, s posebnimi obrazci ali formulami in neliterarnim slogom. Omeniti bi bilo treba še posebni ritem in metrično shemo, ki sta tesno povezana z melodijo. Ker pa se ljudska balada od umetne razlikuje, bi bilo treba omeniti še njene značilnosti.

6 Interaktivni e učbeniki (<http://www.iučbeniki>)

Tudi na spletnih straneh tega interaktivnega učbenika se še vedno uporablja zgolj spoznanja literarne zgodovine in ne folkloristike. Avtorji_ ce le omenijo, da: »Glasbeno-narodopisni inštitut pri SAZU zbira ljudske pesmi«. Ta institucija ljudske pesmi zbira in raziskuje od leta 1934, danes pa se inštitut imenuje Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU. Omenja tudi znanstvenokritično zbirko *Slovenske ljudske pesmi*, a o njej se ne pove nič, prav tako tudi ne kaj dosti o Štrekljevi knjigi *Slovenske narodne pesmi*, ki ni začela izhajati šele v 20. stoletju, prva je namreč izšla že leta 1895. V razdelku, kjer naj bi učenci_ ke spoznavali ljudsko pripovedno pesem, vsersti t. i. besedno premešanko, s pomočjo katere naj bi učenci razpoznali ljudska besedila. Med njimi je kar nekaj balad: Mlada Zora, Pegam in Lambergar, Sirota Jerica. Jih pa vsebinsko ne opredeli, ponovi se žanrska razdelitev na balade in romance, Sirota Jerica (družinska balada) in Mlada Zora (tudi družinska) sta baladi, Pegam in Lambergar in Ravbar pa romanci, čeprav sodita med balade. Ob tem uporabljajo nadžanr epika, ki po spoznanjih folkloristike ni ustrezen. Učencem in učenkam je nato zastavljeno vprašanje, ali so pripovedne pesmi žalostne ali vesele? Vprašanje ni

¹⁶ Avtorja Ana Jesenovec, Jaka Lenardič.

zastavljeno ustrežno, saj so balade lahko vesele ali žalostne, glede na razpoloženje v pesmi (a tudi najbolj tragične balade lahko vsebujejo vesel refren), končajo pa se lahko veselo ali tragično. Po vsebini ne morejo biti emotivno zaznamovane, lahko so le pravljичne, ljubezenske itd. Nato je predstavljena Lepa Vida in zatem predlog, naj Lepo Vido preberejo ali poslušajo. Tako se odpira možnost, da bodo učenci poslušali petje Lepe Vide (zvočni posnetek petja je dostopen), vendar poslušajo recitacijo, ki je ritmično popolnoma porušena. Ob pesmi ni navedeno nič, niti zapisovalec, čeprav bi v *SLP V* lahko vse to našli. Poudarjen je motiv hrepenenja, čeprav to ni osrednji motiv ljudske balade. Usoda »ugrabljene« žene je v nekaterih variantah drugačna. Poudarjena pa sta elegični in tragični konec balade, ne pa tudi srečni konec, ki je značilen za gorenjske različice. V gorenjskih različicah Vida namreč postane zamorčeva žena ali pa se vrne domov. Nato sledi razlaga slogovnih sredstev balade, ponovno literarno-teoretsko. Poudariti je treba, da je uporaba Sonca in Lune mitološko konotirana in personifikacija je uporabljena zaradi lažje identifikacije. Ponovi se delitev na ženske in moške balade. Zakaj pa je v učbeniku Rošlin in Verjanko, ki je tudi družinska balada, je mogoče le zaradi zgoraj navedene delitve. Sledi predlog, naj učenci ke poslušajo zvočni posnetek recitacije, nimajo pa možnosti poslušati zvočnega posnetka petja ljudske balade, posnete na terenu. Izbira Godca pred peklom (*SLP I/48*) kot primera bajeslovne balade bi bila primernejša od Rošlina in Verjanka, saj je zelo tipična in posebna za slovenski prostor in hkrati tematizira orfejev motiv. S tem bi povečali poznavanje raznovrstnosti ljudskih balad.

E-učbenik navaja, da so ženske balade npr. Desetnica (ki je pravljična balada), Sirota Jerica (družinska), Lepa Vida (družinska), Zarika in Sončica (družinska). Nato kot moške razvršča naslednje: Trdoglav in Marjetica (bajeslovno-pravljična), Rošlin in Verjanko (družinska), Mlada Zora (družinska), Žlahtna gospa zakolje Majerici sinka (družinska; majerica bi morala biti z malo, saj to ni ime, temveč narečni izraz za oskrbnico pristave, prim. Kumer et al. 1970–1981 in Golež Kaučič et al. 1998–2007: 449–457). Nato pa navede »romance« poznega srednjega veka, kjer naj bi bili tudi starejši motivi, ki segajo še v predfevdalno dobo in v čas Saracenov, npr. Kralj Matjaž in Alenčica, Kralj Matjaž v turški ječi, Alenčica, sestra Gregčeva, Pegam in Lambergar ter Ravbar. Vse te balade sodijo med junaško-zgodovinske in niso romance.

Nekaj predlogov

Ker se zdi problematično, da o ljudski baladi/ljudski pesmi, kot izjemno bogati kulturni, literarni in folklorni dediščini generacija za generacijo izve le drobec, pa še tisti je večinoma teoretsko in empirično napačno predstavljen, navajamo nekaj dodatnih predlogov za spremembe učnih načrtov in obravnave ljudske balade ter vključitev folkloristične teoretske literature in zbirk ter CD-jev v pripravo učbenikov in beril.

- 1) V pripravo beril in učbenikov **je treba** vključiti **folkloriste**.
- 2) Slovstvena folklor – ta sintagma **ni uporabna** za ljudsko pesem in balado, saj ne govorimo zgolj o besedni umetnosti, temveč o pesmi in baladi kot sinkretični celoti besedila in melodije (tekstura), z vpetostjo v vsakikrat drugačni kontekst.
- 3) **Definicija balade** bi se morala nujno preoblikovati in ne bi smela biti tako poenostavljena. Poudariti je treba prenašanje po ustni komunikaciji (petju), ki pa ni edina, saj poznamo tudi v preteklosti prenos pesmi prek pesmaric in danes prek drugih medijev. Definicija slovenske ljudske balade bi se lahko glasila takole: *Je zgoščena pripovedna pesem z včasih bolj poudarjeno dramatsko ali dialoško strukturo, z vsaj tremi vrstami ritmičnih struktur in raznovrstnimi melodijami z refreni ali ne, s posebnim načinom pripovedovanja (petja) in z nesrečnim ali srečnim koncem.* (Golež Kaučič 2018: 344.)
- 4) Slovenska ljudsko pesemsko izročilo **ne pozna** delitve: balada in romanca. Zato se naj ta izraz uporablja le za umetno pesemsko ustvarjanje, medtem ko se v ljudskem pesništvu tega izraza naj ne uporablja več!
- 5) Tako v učnih načrtih, učbenikih, berilih in e-učbenikih je treba takoj popraviti neustrezno delitev na moške in ženske balade. **Ni ženskih in moških balad**, so le balade, razvrščene v osem vsebinskih skupin, ki bi jih bilo tudi treba navesti, poleg treh snovnih skupin. Iz vsake vsebinske skupine balad bi morali predstaviti vsaj en primer. Ob tem bi lahko dijaki balade identificirali, nato pa še interpretirali.
- 6) Ob **oblikovni podobi balade** naj bi se učenci učili tudi specifičnih ritmičnih struktur, saj je melodija izjemno pomembna pri tem, in nikakor ne recitirati balade, če je le dostopen zvočni primer petja. Enako naj bi si ob stilnih sredstvih pomagali z znanjem iz folkloristike, saj naj ne bi uvajali literarnega vedenja o stilnih sredstvih, ki so v pesmi obrazci ali formule, ki imajo poleg oblikovnega tudi mnemotehnični pomen.
- 7) Dijaki naj bi balade najprej poslušali v obliki **petja ljudskih pevcev _pevk**, in ne zvočnih posnetkov recitatorjev _ic, za tiste pesmi, ki so v peti obliki dosegljive, recitacije pa naj bi bile rezervirane le za tiste balade/pesmi, ki so ohranjene v zapisih.

Sklep

Slovenski izobraževalni proces je zelo okrnjeno predstavil slovensko ljudsko balado, saj učni načrti, učbeniki, e-učbeniki in berila vsebujejo zgolj eno ali dve baladi pod skupno zvrstno kategorijo t. i. ljudskega slovstva. Tam pa najdemo napačne klasifikacije, okrnjene definicije in izpuščanje najpomembnejših značilnosti slovenske

ljudske balade, a vendarle nekaj vsaj napol ustreznih dejstev. Morda pa je prav sinkretičnost balade, tesna povezanost melodije in besedila, tista, ki onemogoča monodisciplinirano obravnavo, zato je velikokrat ljudska balada obravnavana kot besedilo pri slovenščini in kot melodija pri glasbeni vzgoji. Še bolj zapleteno postane, ko k tej obravnavi dodamo kontekst in nosilca. Ob tem enodimenzionalni pogled nanjo popolnoma zgreši in kompleksnost balade je po navadi zvedena zgolj na »literarno« besedilo. Pri obravnavi balade bi bila najbolj ustrežna povezanost vsaj treh strok (literarna zgodovina, folkloristika in etnomuzikologija). Najprej je treba v identifikacijskem postopku predstaviti osnovne značilnosti ljudske pesmi, pripovedi in dramatike, nato pa sledi identifikacija in interpretacija posameznih folklornih žanrov. Poudariti je treba, da je kompleksnost slovenskega baladnega izročila namreč izjemna in zato srednješolski proces potrebuje predstavitev vsaj jedrnih razsežnosti ljudske balade, ki bo dalo dijakom znanje o njej. Da jo bodo znali prepoznati, določiti njene značilnosti, jo interpretirati in jo primerjati z umetno ter jo znali izluščiti tudi iz tistih literarnih del, v katere je vstopala skozi vsa literarnozgodovinska obdobja. S tem bomo lahko dobili kompleksen pregled slovenskega baladnega izročila v najbolj specifičnih primerih kot tudi v manj znanih primerih, ki pa bi nujno morali biti vključeni v učbenike. Šele tako bomo lahko pokazali izjemno bogastvo slovenske baladne tradicije, njenega kontinuiranega ustvarjanja in poustvarjanja skozi ustni in pisni komunikacijski proces ter njenih nenehnih povezav z literaturo. Baladna dediščina je tako dragocena v kulturnem in nacionalnem smislu, da bi jo morale poznati vse generacije otrok, posebej še srednješolske, predvsem pa tisti, ki te generacije poučujejo.

Viri

- American Folklore Society*: <<http://www.afsnet.org/?page=FolkloreEdWebsites>>. (10. 10. 2018.)
- Child, James, Frances, 1965: *The English and Scottish Popular Ballads*. Knj. I–V. New York: Dover Publications, Inc. (reprint iz let 1882–1898).
- Danica, Wikivir*: <<https://sl.wikisource.org/wiki/Danica>>. (20. 12. 2018.)
- Elphinstone Institute*: <<https://www.abdn.ac.uk/elphinstone/index.php>>. (12. 11. 2018.)
- Estonian Literary Museum, Folkloristika*: <<http://www.kirmus.ee/est/teenused/folkloristika-osakond/>>. (12. 11. 2018.)
- Folklore in the Oral Tradition, Fairytales, Fables and Folk-legends*: <<http://teachersinstitute.yale.edu/curriculum/units/1984/4/84.04.01.x.html#h>>. (12. 11. 2018.)
- Folklore studies/ Faculty of Arts/ University of Helsinki*: <<https://www.helsinki.fi/en/faculty-of-arts/research/disciplines/cultures/folklore-studies>>. (12. 11. 2018.)
- Golež Kaučič, Marjetka idr. (ur.), 1998–2007: *Slovenske ljudske pesmi III–V*. Ljubljana: Slovenska matica in Založba ZRC SAZU.
- Gymnasium Ettenheim Deutsch Curriculum für die Klassen 7*: <<https://www.gymnasium-ettenheim.de/curriculum/schulcurricula/d7.pdf>>. (12. 11. 2018.)
- Interaktivni e učbeniki*: <<http://www.iučeniki>>. (12. 11. 2018.)

Intervju, Svetlana Makarovič: <<https://4d.rtvsllo.si/arhiv/intervju-radio/174584729>>. (4. 1. 2019.)

Introduction to Folklore; Folklore Genres: Form, Meaning and Use: <<https://english.osu.edu/sites/english.osu.edu/.../Folklore%20Studies.pdf>>. (12.11. 2018.)

Jesenovec, Ana, in Lenardič, Jaka, 2018: *Poklicna matura – književnost* (izdaja 2019). Mengeš: Ico (Zbirka Priročniki/ Ico; št. 79).

Kenda, Jakob J. et al. (ur.), 2009: *Od branja do znanja: književnost 2*: učbenik za slovenščino v 2. letniku srednjega strokovnega izobraževanja. Ljubljana: DZS.

Kos, Janko, 2000: *Svet književnosti 1*. Maribor: Založba Obzorja.

Kumer, Zmaga (ur.), 1970–1981: *Slovenske ljudske pesmi I–II*. Ljubljana: Slovenska matica.

Lah, Klemen idr., 2007: Učbenik *Berilo 1. Umetnost besede*. Ljubljana: Mladinska knjiga, priložen DVD.

Oswald, Jani. 1994: *Pes Marica*. Celovec: Wieser.

Sammlungen/Deutsches_Volksliedarchiv: <http://www.zpkm.uni-freiburg.de/sammlungen/Deutsches_Volksliedarchiv>. (12. 11. 2018.)

Stanonik, Marija (ur.), 1988: *Glasovi*. Ljubljana: Kmečki glas.

Storytelling using folk ballads in Secondary Schools: <<https://www.tes.com/teaching-resource/storytelling-using-folk-ballads-in-secondary-schools-11222249>>. (12. 11. 2018.)

Štrekelj, Karel, 1895–1923: *Slovenske narodne pesmi, I–IV*. Ljubljana: Slovenska matica.

Taufer, Veno, 1975: *Pesmarica Rabljenih besed*. Ljubljana: DZS.

Tristo narodnih in drugih priljubljenih pesmi, 1964: Stanko Prek, Boris Merhar, Marjan Pogačnik (ur.). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Učni načrt za splošne, klasične in strokovne gimnazije. Avtorji: Mira Hedžet Krkač, Zavod RS za šolstvo; dr. Martina Križaj Ortar, Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta; dr. Boža Krakar Vogel, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; Marija Končina, Splošna in strokovna gimnazija Lava, Celje; Suzana Krvavica, Gimnazija Novo mesto; Mojca Poznanovič Jezeršek, Zavod RS za šolstvo; dr. Tomo Virk, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; Stanislava Židan, Gimnazija Rudolfa Maistra, Kamnik; Darinka Ambrož, Gimnazija Jožeta Plečnika, Ljubljana: <http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/ss/programi/2008/Gimnazije/UN_SLOVENSINA_gimm.pdf>. (12. 9. 2018.)

Vraz, Stanko, 1839: *Narodne pèsni ilirske*. K.P. Ilir. Nar. tiskarna dra. Ljudevita Gaja (NPI).

Literatura

Bjelčević, Aleksander, 1997: Zgodovina slovenskega verza – skica. *Slavistična revija* 45/1–2. 191–201.

Bowman, Paddy, in Hamer, Lynne, 2011: *Through the Schoolhouse Door: Folklore, Community, Curriculum*. Utah State University Press, Logan.

Bowman, Paddy, 2006: Standing at the Crossroads of Folklore and Education. *Journal of American Folklore* 119. 66–79.

Coe, Cati, 2000: The Education of the Folk: Peasant Schools and Folklore Scholarship. *The Journal of American Folklore* 113/447. 20–43.

- Dorson, Richard M., 1977: *American Folklore*. Chicago: University of Chicago Press.
- Golež Kaučič, Marjetka, 2003: *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Golež Kaučič, Marjetka, 2018: *Slovenska ljudska balada*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Hamer, Lynne, 2000: Folklore in Schools and Multicultural Education: Toward Institutionalizing Noninstitutional Knowledge. *The Journal of American Folklore* 113/447. 44–69.
- Kleindienst, Lidija, 2004: Slovstvena folkloristika v gimnaziji. *Slovstvena folkloristika. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore* 3/1. 31–32.
- Klobčar, Marija, 2010. Zvrstnost slovenskih ljudskih pesmi. Refleksija pesemskega razvoja ali pogledov nanj. *Traditiones* 39/2, 2010, 125–147. Doi. 10.3986/Traditio 2010, 390208.
- Kodre, Petra, 2003: Slovstvena folklorika v osnovni šoli. *Slovstvena folkloristika. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore* 2/1. 19–20.
- Kodre, Petra, 2003: Slovstvena folkloristika v osnovni šoli. *Slovstvena folkloristika. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore* 2/1. 19–21.
- Koritnik, Barbara, 2003: Slovstvena folkloristika v osnovnem šolstvu. *Slovstvena folkloristika. Glasilo sekcije za zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore* 2/1. 16–19.
- Koruza, Jože, 1991: *Slovstvene študije*. Ur. Jože Pogačnik. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstveni inštitut.
- Kumer, Zmaga, 1968: *Ljudska glasba med rešetarji in lončarji v Ribniški dolini*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kumer, Zmaga, 1975: *Pesem slovenske dežele*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kumer, Zmaga, 1996. *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Kumer, Zmaga, 2003: Novi učbeniki po starem. *Jezik in slovstvo* 48/2. 79–81.
- MacDowell Marsha, in LuAnne, Kozma (ur.), 2008: *Folk Arts in Education: A Resource Handbook* II. East Lansing: Michigan State University Museum, 2008.
- Novak, Petra. 2011: *Zastopanost ljudskega slovstva v učnih načrtih in učbenikih na predmetni stopnji osemletne in devetletne osnovne šole* (doktorska disertacija): <<https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=109534&lang=slv>>. (3. 12. 2018.)
- Stanonik, Marija, 2009: *Zgodovina slovstvene folklore*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Taylor, Archer, 1961. Characteristics of German Folklore Studies. *The Journal of American Folklore* 74/294. 293–301.
- Vrabič, Jerneja, 2016: *Šaljivo ali humorno v ljudskem in umetnem pesništvu: folklorne in literarne pesniški žanri ter njihove značilnosti* (doktorska disertacija). Ljubljana: Podiplomska šola ZRC SAZU.
- Zupan, Bernardka, 2012: *Obravnavanje ljudskega pripovednega besedila v izobraževanju*: <http://pefprints.pef.uni-lj.si/1011/1/Diplomsko_delo.pdf>. (13. 12. 2018.)